
Eerste peilmoment: ijveren voor eenheid in Leiden (1903-'04)

Het eerste moment dat uit Wisses verleden werd opgediept was zijn ijveren voor de vereniging van de verschillende gereformeerde kerken te Leiden, waar hij van 1903 tot 1906 predikant was geweest. In Leiden waren door de Vereniging van 1892 drie gereformeerde kerken van verschillende origine in hetzelfde kerkverband opgegaan. In de praktijk waren zij echter met eigen kerkgebouwen en zelfstandige kerkenraden op zichzelf blijven staan, zoals op meer plaatsen het geval was. Bij zijn komst in de kerk aan de Heerengracht had Wisse te kennen gegeven niet voor samensmelting te zijn. De complete kerkenraad deelde deze mening, evenals het overgrote deel van de gemeente. Weliswaar bestond er aandrang uit de andere gemeenten, op grond van de verhoudingen in de eigen gemeente had Wisse zich daar gemakkelijk van af kunnen maken. Na enkele maanden maakte hij zelf evenwel een wending van 180 graden. Hij begon in woord, daad en geschrift rigoureus het proces van eenwording in gang te zetten, wat het opstappen van een aanzienlijk deel van de kerkenraad en de helft van de gemeente tot gevolg had.²⁶

Een opmerkelijk onderdeel van Wisses pogen om zijn gemeente mee te krijgen was de publicatie van *De plaatselijke vereeniging der Gereformeerde Kerken* in maart 1904. In dit strijd bare betoog schaarde Wisse zich voluit onder de 'vereenigingsmannen'.²⁷ De plaatselijke samensmelting vloeyde naar zijn overtuiging logisch en principieel voort uit de vereniging van de kerken uit Afscheiding en Doleantie op landelijk, provinciaal en classicaal niveau. Met kracht van argumenten rafelde Wisse het ene na het andere bezwaar uit elkaar. In resolute bewoordingen zette hij alle bezwaren weg als verwerpelijke pogingen om Gods gebod tot eenheid krachteloos te maken en eindigde hij ermee de 'gedeeldheid' als zonde voor God te veroordelen.²⁸ Typerend voor Wisses brochure was een denken vanuit Bijbel en beginsel. De schrijver erkende tot voor kort ook niet altijd enthousiast te zijn geweest in de toepassing van 'gezond, gereformeerd, Schriftuurlijk kerkrecht'. Het was hem echter tot schuld voor God geworden. Hij hoopte dat deze belijdenis bij tegenstanders een heilige jaloersheid zou verwekken 'om ook voor den Heere te leeren buigen op het gebied van het kerkelijk leven'.²⁹

Wisse-biograaf De Rijke, die moet erkennen dat de brochure het niet doet vermoeden, bezweert dat zijn hoofdfiguur veel innerlijke strijd doormaakte over de juistheid van zijn streven en handelwijze. Hij doet dat op grond van Wisses memoires. In deze publieke biecht had Wisse weinig goede woorden over voor zijn 'drijven', dat hij in verband bracht met zijn jeugdige leeftijd. Enerzijds verhaalde hij eerlijk voor God te hebben gemeend dat hij moest

²⁶ Zie De Rijke, *Wisse*, 43, 45v.

²⁷ *De plaatselijke vereeniging der Gereformeerde Kerken* (Leiden 1904) 6v.

²⁸ *De plaatselijke vereeniging*, 17-23.

²⁹ *De plaatselijke vereeniging*, 26.